

Dvaro samprata lietuviu pasaulėvaizdyje

MARIUS SMETONA, AGNĖ LISAUŠKAITĖ,
GRETA MIERKYTĖ, IEVA VAITKUTĖ

Vilniaus universitetas

ANOTACIJA. Iš esmės lietuviu pasaulėvaizdyje dvaro samprata yra ne vienalytė: galima teigti, kad senoji samprata išlikusi iki šių dienų, bet ji papildyta iš literatūros kūrinių perimtu suvokimu, išlikusių dvarų paskirtimi. Neabejotinai pirmiausia dvaras yra rūmai, pastatas, susijęs su istoriniu-kultūriniu laikotarpiu. Dvaras yra tarsi praeitis, bandanti prabilti, bet neretai slopinama išorinių veiksnių ir dabartinio gyvenimo tempo. Dvaras byloja apie istoriją ne tik kaip pastatas ir jo aplinka, bet ir savo praeities funkcija primena šiuolaikiniams lietuviams apie senų laikų socialinius vaidmenis. Teigtina, kad šiuolaikiniai lietuviai suvokia istorinį dvaro aspektą ir jo vaidmenį socialiniuose, kultūriniuose bei turkiniuose visuomenės sluoksniuose, nors dvaro kaip ūkinio vieneto supratimas yra gerokai apnykęs. Galima pamatyti, kad esama ir naujo suvokimo apraiškų – politika, įmonė, muziejus, mitinė vieta (greičiausiai perimta iš literatūros, pasakų, paremių).

RAKTAŽODŽIAI: dvaras, konceptas, etnolingvistika, tautosaka.

ĮVADAS

Pastaruoju metu susidomėjimas dvarais, dvarų kultūra ir jos poveikiu visuomenei įvairiais laikotarpiais labai pagyvėjęs, todėl kilo mintis pasižiūrėti, koks yra dvaro kognityvinis suvokimas lietuvių kalboje. Apie kalbinį kultūrinį dvaro vaizdą Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje straipsnyje „Językowo-kulturowa wizja dworu na Litwie“ rašo Kristina Rutkowska (2018: 151–172). Galima paminėti Dainiaus Razausko straipsnį „Dvaras ir Dvargantas“, aptariantį žodžio *dvaras* etimologiją (Razauskas 2005). Istorikų moksliniame lauke – dažniausi darbai, nagrinėjantys ne bendrąją dvaro istoriją, bet atskirų dvarų (Tytuvėnų, Malgūžių, Medvilionių, Santeklių, Kurtuvėnų, Biržuvėnų ir kt.) istorijas, jų kultūrinę svarbą, paveldą, nors dvarų daugiaprasmiškumą, jų kultūrinę, politinę, socialinę ir religinę prasmę savo straipsniuose aptaria Zita Medišauskienė (2001: 28–35, 2005: 15–26, 2006: 7–19), Jūratė Kiaupienė (2001: 19–27). Rimvydas Petrauskas straipsnyje „Didžiojo kunigaikščio institucinio dvaro susiformavimas Lietuvoje (XIV a. pabaigoje – XV a.

viduryje)“ apibūdina dvaro kūrimosi procesą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (Petrauskas 2005: 7–15). Dvaro kultūrinį ir švietėjišką vaidmenį aptaria Ingė Lukšaitė (1999: 302), Dainora Pociūtė (2008: 203). Dvaro vaizdą dainose yra nagrinėjęs Marcelijus Martinaitis (2000: 26–32, 47, 2002: 82–89).

Šiame straipsnyje pateikiama *d v a r o* koncepto analizė remiasi Liublino etnolingvistikos mokyklos tyrėjų išstobulinta metodologija. Bet kurio koncepto analizės tikslas – apibrėžti kognityvinę definiciją. Pirmasis ir, pasak Jerzy’io Bartmińskio (2012: 67), svarbiausias analizėje yra sisteminių duomenų tyrimas. Kalbant apie konkretesnius žodynus, reikia pažymėti, kad, pavyzdžiui, sinonimų ir antonimų žodynai išryškina semantinę žodžio dominantę, o jos pagrindu sudaromos tiriamojo žodžio reikšmės opozicijos ar pateikiamos jo semantinės paralelės prisideda prie papildomų, konotacinių tiriamojo žodžio ypatybių atskleidimo.

Antroji analizės dalis yra anketų tyrimas, atskleidžiantis, kaip šių dienų jaunimas suvokia nagrinėjamąjį konceptą. Remiantis Liublino etnolingvistikos mokyklos nurodymais, respondentais yra pasirenkami studentai – mažiausiai šimtas po lygiai humanitarinių ir tikslųjų mokslų atstovų. Iš anketose pateiktų atsakymų gauti duomenys apdorojami rankiniu būdu, jie grupuojami ir taip išskiriami stipriausi ir silpniausi deskriptoriai. Stipriausieji sudaro sąvokos branduolį, silpniausieji – periferiją. Tyrimui renkamosi studentus dėl to, kad jie yra ta karta, kuri jau gavo šiuolaikinį pasaulio suvokimą, bet kartu atsinešė ir iš šeimos įgytas vertybes bei sampratas.

Trečią tyrimo etapą sudaro duomenų, surinktų iš įvairių tekstų (tautosakos, publicistikos, literatūros kūrinių ir t. t.), analizė. Tyrėjo sudarytas asmeninis pasakymų „tekstynas“, kurio imtis pagal metodologiją turi būti ne mažesnė kaip trys šimtai žodžio pavartojimo atvejų, yra skirstomas pasirinktinai į diskursus, aspektus, bazinius suvokimus. Tyrime tiek pavartojimo atvejų, tiek išskiriamų diskursų kiekis ar pobūdis varijuoja priklausomai nuo tiriamos sąvokos – tam tikrų reiškinių suvokimas geriau išryškėja vienuose diskursuose, kitų – kituose. Paprastai analizei iš tekstyno atsirenkami nesikartojantys pavyzdžiai, nes tyrėjo tikslas – ne suklasifikuoti surinktus pavyzdžius, bet aprėpti sąvokos branduolį ir periferiją. Į tyrimo lauką įeina visi tekstai – nuo senųjų raštų iki šių dienų publicistikos, – taip siekiama parodyti sąvokos genezę. Tačiau reikia pažymėti, kad senųjų raštų medžiaga dažniausiai yra aptariama sisteminių duomenų analizėje, nes žodynuose yra daug pavyzdžių iš senųjų raštų.

Paskutinė tyrimo dalis yra kognityvinė definicija, kurios tikslas – „išsiaiškinti, kaip kalbantieji supranta daiktą, kaip visuomeniškai įtvirtintos kalba ir kalbos vartojimu suvokiamos žinios apie pasaulį, kaip kategorizuojami jo reiškiniai, šių požymiai ir vertinimai“, taip pat atskleisti, kas tam tikroje kalbinėje situacijoje sužadina žmogui vienokius ar kitokius sąmonės vaizdinius (Bartmiński 2012: 67; Rutkovska, Smetona, Smetonienė 2017: 30).

Straipsnio *uždavinys* – pateikti koncepto analizės rezultatus, o *tikslas* – remiantis Liublino etnolingvistų mokyklos sukurta metodologija atskleisti, kaip lietuvių tautos suvokiamas ir konceptualizuojamas d v a r a s, ir pateikti analizuojamo žodžio kognityvinę definiciją.

ŽODYNŲ DUOMENŲ ANALIZĖ

Etimologija

Ne vienas mokslininkas yra rašęs apie *dvaro* etimologiją ir vieni jų teigia, kad tai slavizmas, kiti – kad tai nebūtinai skoliny. Turbūt geriausiai visą polemiką straipsnyje „Dvaras ir Dvargantas“ yra parodęs D. Razauskas (2005). Jo teigimu, žodis *dvaras* veikiausiai nėra slavizmas, nors nuo XIX a. taip buvo įprasta manyti. *Dvarą* slavizmu laiko tokie mokslininkai, kaip Kazimieras Būga (*dvaras* galėtų būti lietuviškos kilmės žodis, tačiau tai prieštarautų kultūros istorijai, t. y. indoeuropiečiai dvarų dar nepažinojo), Pranas Skardžius (pagal fonetiką lietuvių *dvaras* galėtų būti lietuviškos kilmės, bet dėl jo reikšmės ir istorijos jis laikytinas skoliniu). Ernstas Fraenkeli „Lietuvių kalbos etimologiniame žodyne“ sako, kad lietuvių *dvaras*, „tiesą sakant, gali būti giminiškas su slavų *dvorú*“, o ne jo skoliny, nors esą „jį vis dėlto veikiau reiktų laikyti skoliniu dėl jo specifinės reikšmės“. Žinoma, atsiranda dvejojančių tokia *dvaro* kilme: Julijus Pokornas teigia, kad *dvaras* nebūtinai turi būti laikomas skoliniu, o Vladimiras Toporovas mano, kad žodis *dvaras* galimai gali sietis su prūsų kalbos žodžiu *dauris* ‘didieji vartai’. Vytautas Mažiulis, aptardamas lietuvių žodį *dvaras* reikšme ‘kiemas (aikštė prie gyvenamojo namo)’, tvirtina, kad jis „šia reikšme vargu ar slavizmas“, ir nurodo bendrą baltų-slavų prokalbės šaknį **dvar-* (**dur-*) ‘dury, vartai’, iš kurios nagrinėjami slavų ir baltų kalbų žodžiai bus susiformavę nepriklausomai (Būga 1959: 170; Skardžius 1998:126; Fraenkel 1962: 112; Pokorny 1959: 279; Toporov 1975: 309; Mažiulis 1988: 183 – visi pagal Razauskas 2005: 8–9).

Kad *dvaras* gali būti skoliny iš senosios baltarusių ar lenkų kalbų, teigia ir Wojciechas Smoczyński, be to, jis pateikia tris *dvaro* reikšmes (Smoczyński 2007: 137). Šios reikšmės sutampa su V. Mažiulio teiginiu, kad seniau *dvaras* turėjęs tokias pagrindines reikšmes lietuvių kalboje: 1. ‘rūmai’, 2. ‘kiemas (prie namo)’, 3. ‘namas bei visa sodyba’¹.

Kaip matyti iš pateiktos informacijos, nors ir nėra sutariama iki galo, ar *dvaras* yra skoliny ar ne, bet senosios reikšmės, kurios išlikusios ir atspindėtos tiek „Lietu-

1 *Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazė*, prieiga per internetą: <http://etimologija.baltnexus.lt/?w=dvaras>, [žiūrėta 2018-03-15].

vių kalbos žodyne“ (LKŽe), tiek „Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne“ (DLKŽe), yra: ‘rūmai, kiemas, apskritai visa sodyba’.

Žodynų definicijos

LKŽe pateikia septynias *dvaro* reikšmes:

1. Dvarininko ūkis, sodyba.
2. Feodalo ūkis.
3. Baudžiava, dvarysta.
4. Kiemas; sodyba.
5. Rūmai.
6. Turtas, gėrybės.
7. Duobutė, kurią reikia ginti varinėjant kiaulę (žaidžiant).

Galima teigti, kad tiesioginės *dvaro* reikšmės yra trys (1, 4, 5), kurios atitinka V. Mažiulio pateiktas pagrindines šio žodžio reikšmes. 2-oji reikšmė gali būti tapatinama su 1-ąja, nes žodyne pateikiama, kad žodis *feodalas* vartojamas reikšme ‘dvarininkas’. Kitos definicijos su pirminėmis žodžio *dvaras* reikšmėmis susijusios netiesiogiai, t. y. metaforiniais arba metoniminiais ryšiais. 3-ioje reikšmėje atskleidžiama, kad vietoj priverstinio darbo dvarininkui, t. y. baudžiavos arba dvarystos, vartojama vieta (t. y. *dvaras*), kurioje tas darbas atliekamas. Šią reikšmę galima laikyti metonimijos atveju. Kadangi *dvaras* nuo seno tapatinamas su vieta, kurioje koncentruojama didžiausia prabanga ir turtai, 6-oji nagrinėjamojo žodžio reikšmė kaip tik ir atskleidžia tokį metaforinį *dvaro* suvokimą. Paskutinioji reikšmė (7) taip pat atskleidžia metaforinį reikšmės pobūdį: *dvaras* čia tapatinamas su žaidimu, o tiksliau, su duobute, kurią reikia apginti. Taip parodoma sąsaja su pareiga rūpintis, ginti *dvarą*, ar plačiau žiūrint – turtą.

1-ąją ir 2-ąją reikšmę geriausiai atskleidžia tokie LKŽe pavyzdžiai:

- (1) Dvarūse ne su spragelais, su arkliais kuldavo. (Pj)
- (2) Dvarai kitą kartą valdė žmonis. (Pln)
- (3) Dieną an dieną eidavo dvaran visi baudžiauninkai. (J)
- (4) Žmonims dvarus reikėjo iškulti, nudirbti. (Lnk)

Pateikti pavyzdžiai rodo, kad *dvaras* yra vieta, kurioje reikėjo nudirbti darbus (1, 4). Taip pat čia darbams (*kūlimui*) pasitelkiamos technologijos buvo pažangesnės (*su arkliais*) nei pačių valstiečių ūkiuose taikomos technikos (*su spragelais*). Minėtasis pavyzdys (1) parodo didesnę *dvaro* išsivystymą ir atskleidžia jo, kaip technologinio, kultūrinio krašto, tobulėjimo pamatą. Kituose pavyzdžiuose (2, 3, 4) atskleidžiama, kad *dvaras* – tai vieta, kurioje reguliariai (*dieną an dieną*) einama tarnauti (3),

kurioje valstiečiai yra valdomi dvarininkų (2) ir kur reikia dirbti dvaro naudai (4). Šie pavyzdžiai suponuoja dar vieną, žodyne nefiksuojamą reikšmę: dvaras – ‘žemėvaldos ir ūkio institucija, reguliuojanti santykius tarp baudžiauninkų ir dvarininkų’.

3-iąją reikšmę iliustruoja toks pavyzdys:

- (5) Atjojo dvariškis dvarą varyti. (JV736)

Pastarasis pavyzdys priklauso tautosakai. Ši reikšmės iliustracija atskleidžia neigiamą dvaro vertinimą, nes veiksmazodis *varyti* implikuoja semą ‘prievarta raginti eiti’ ir netgi labiau siejasi su gyvulių giniu. Vadinasi, pavyzdyje išryškėja, kad dvaras gali būti tapatinamas su vieta, kurioje valstiečiai nužmoginami, išnaudojami. Taigi, įvertinus šios reikšmės pavyzdį, ją galima priskirti žodžio *dvaras* kaip ‘institucijos, reguliuojančios santykius tarp baudžiauninkų ir dvarininkų’, reikšmei (atskleidžiama, kad dvarininkas turi viršenybę prieš baudžiauninką).

4-ąją reikšmę perteikiantys pavyzdžiai:

- (6) Kaimynas dobilus suvilko iš lauko ir išskleidė ant dvaro džiovinti. (J)
 (7) Iškasiu šulnelį vidury dvaro. (Lp)
 (8) Jo jau per dvarą – dvaras nešluota. (VoL398)

Čia pateikiami pavyzdžiai jau nebesiejasi su dvaro kaip institucijos reikšme, o atskleidžia, kad dvaras – tam tikra erdvė, aikštelė prie gyvenamojo namo, kiemas arba sodyba.

5-ąją definiciją atskleidžia tokie pavyzdžiai:

- (9) Anie (žemaičiai) dainėse savo numus visados dvarais vadina. (S.Dauk)
 (10) Mano tėvo margi dvarai, dzerkolų langeliai. (Ck)

Pastaruosiuose pavyzdžiuose (9, 10) matyti, kad dvaras tapatinamas su nekilnojamuoju turtu, pastatu. Antrasis pavyzdys (10) rodo, kad toks pastatas yra *margas* (t. y. gražus, puikus), *su dzerkolų langeliais*. Vadinasi, dvaras suvokiamas kaip nekilnojamasis turtas, tiksliau, kaip gražus, išskirtinis pastatas, bet nebūtinai susijęs su pono gyvenamąja vieta.

Geriausiai 6-ąją reikšmę iliustruoja toks pavyzdys:

- (11) Visas mano dvaras terboj. (Užp)

Metaforinė žodžio *dvaras* reikšmė parodo, kad ši vieta siejama su turtu apskritai.

Taigi dvaras gali būti suvokiamas įvairiai: kaip institucija, reguliuojanti santykius tarp dvarininko ir baudžiauninko (1, 2, 3, 4) bei turinti neigiamą konotaciją (5);

kaip erdvė, aikštelė, kiemas prie gyvenamojo namo (6, 7, 8); kaip pastatas, nekilnojamasis turtas (9, 10); kaip turtas, gėrybės (11). Iš esmės galima teigti, kad 6, 7, 8, 9, 10 pavyzdžius galima apibūdinti vienu žodžiu – sodyba.

DLKŽe pateikiamos trys *dvaro* definicijos:

1. Didesnio žemvaldžio ūkis; to ūkio sodyba.
2. Kiemas, sodyba.
3. Rūmai.

Palyginti su LKŽe, pateiktuojų atveju atsisakoma netiesioginių nagrinėjamojo žodžio reikšmių ir paliekamos tik trys pagrindinės *dvaro* reikšmės. Taigi pateikiamas sutrauktas ir labiau koncentruotas žodžio vaizdas.

„Sinonimų žodyne“ pateikiamas tik vienas žodžio *dvaras* sinonimas:

1. Kiemas.

Okaziniu sinonimu galima laikyti žodį *alkas*, randamą „Lietuvių kalbos žodyne“. 4-oji šio žodžio definicija kaip tik ir yra ‘dvaras’. Tačiau šalia pateikiamas tik vienas aptariamojo sinonimo vartojimo pavyzdys, t. y. *alkas* reikšme ‘dvaras’, vartojamas Simono Daukanto raštuose (*Ulmigeriai užpuolė gudus ir daugiau neg 100 alkų, arba dvarų, jiems sugadino*). Kadangi nepateikiama pavyzdžių, rodančių šio žodžio paplitimą ir vartoseną tarmėse, *alkas* galėtų būti suvokiamas ir kaip istoriko sukurtas *dvaro* sinonimas.

„Antonimų žodyne“ neteikiami žodžio *dvaras* antonimai, nors bent jau kontekstiniais antonimais reikėtų laikyti *trobą, lūšną* ir pan.

TAUTOSAKOS DUOMENŲ ANALIZĖ

Norint išsiaiškinti, kaip lietuviai suvokia *dvarą*, labai svarbu atkreipti dėmesį ir į tautosaką. Šioje dalyje nagrinėjama *dvaro* sąvoka lietuvių liaudies pasakose, sakmėse ir smulkiojoje tautosakoje – paremijose². *Dvaro* sampratos dar būtų galima ieškoti ir lietuvių liaudies dainose, kur *dvaro* įvaizdis ypatingas, sudėtingas ir daugiasluoksnis. Tai yra poezija ir lyrika, reikšmės čia pasislėpusios daug giliau ir todėl šiame tyrime nesiimama nagrinėti dainų turint omenyje, kad tai jau yra padaryta, pavyzdžiui, M. Martinaičio (2000: 26–32, 47, 2002: 82–89).

Iš lietuvių tautosakoje rastų atvejų matyti, kad *dvaras* suvokiamas kaip užburta ar prakeikta vieta (12, 13): ten patekę gali pakeisti pavidalą (14), taip pat prakeiksmas ar burtai gali būti perkelti ir ką tik gimusiam kūdikiui (15) ar turtui (16, 17):

2 Pavyzdžiai rinkti iš *Lituanistikos paveldo informacinė sistema Aruodai*, prieiga per internetą: www.aruodai.lt.

- (12) Aina jau jie visi trys. Užėjo in tokį dvarą. Tam dvare nieko nerado, tik vieną važnyčią, o tas dvaras buvo prakeiktas. (Pasaka „Apė vieną galinčių, kalnavertį ir ilgabarzdį“, 1997 m. redakcija)
- (13) Važuoja jau jis namon, jam pakelėje buvo užkeiktas dvaras, o sode mato, kad labai gražios kvietkos žydi. (Pasaka „Apė šiaudų kūlį“, 1998 m. redakcija)
- (14) Vakare parlekia su šturmu, nutūpė an dvaro, pasikratė, plunksnos nulakstė, ir toks gražus ponaitis pasidarė. (Pasaka „Apė karaliaus sūnų, kur savo trijų seserų ėjo ieškot“, 1993 m. redakcija)
- (15) Kurše dvars Essern buvęs prakeiktas taipo, jog kožno čon gyvenančo pono pirmgimšis kūdikis vos užgimęs numirdavęs. (Mitologinė sakmė apie vėlių vestuves, 1998 m. redakcija)
- (16) – Rodos, buvau tokiam dvare, ten yra tokia aukso obelis – pirmiau vedė aukso obuolius, o dabar jau trys metai kaip neveda. (Pasaka „Kas kam lemta, tai tur išsipildyt“, 1998 m. redakcija)
- (17) Tada bagočius, palikęs ir balių, išėjo į girią ant to paties kalno, ištarė tą žodį – kalnas atsidarė, ir bagočius įėjo į tą dvarą. Kada bagočius pamatė baisybę pinigų, iš to džiaugsmo net apalpo. (Pasaka „Apė vieną girininką ir keturiasdešimtį žmogždžių“, 1997 m. redakcija)

Kad būtų panaikinti dvaro burtai, pasakos veikėjai turi įvykdyti užduotį, pavyzdžiui, praleisti naktį dvare (18) ar nugalėti jį užvaldžiusią mitinę būtybę (19). Toks užburtas dvaras pasakos veikėjui yra iššūkis, kurį jis turi įvykdyti norėdamas įrodyti savo drąsą, gudrumą ar tapti turtingas:

- (18) Nuvėjo in tokią girią, priėjo tokį dvarą – nieko, o nieko nėra. Yra visokių daiktų, o žmogaus jokio nėra. Perbuvo per dieną, vakare atsigulė in lovą. Ale atėjo pas jį tokia pana, sako:
– Čia užkeiktas dvaras, tai kad tu šiąnakt čia iškeštum, tai iškiltų tas dvaras, ir aš būčia balta, ir mudu apsidėdę galėtume čia gyvėtie. (Pasaka „Apė vieną tinginį ir jo atsikimus pragare“, 1998 m. redakcija)
- (19) – Ant tavo parašo matyt, kad tu stiprus vyras asi. Jei tu man patarnautum, tai gautum mano dukterį ir dvarą. Mano vienam dvare atėjęs apsigyveno milžinas, tai jei tu jį išvytum, tai tą viską gautum. (Pasaka „Apė vieną kalvio sūnų ir milžiną“, 1998 m. redakcija)

Dvaras kai kuriuose lietuvių tautosakos kūriniuose yra mitinė³ vieta ir dažnai vaizduojama ne tik kaip užburta, traukianti raganas, velnius ar milžinus, bet ir kaip jų namai:

.....
3 Reikėtų pabrėžti, kad pasakų dvaro mitiškumas atsiranda tik tam tikromis specifinėmis aplinkybėmis – prakeikus.

- (20) Nežinau, kur tai žmonės šneka, kad buvo raganų dvaras tokiam padaubij ir stovėjo tokia aukšta siena, o toj sienoj buvo langelis. (Sakmė „Apė raganų dvarą“, 1998 m. redakcija)
- (21) – Na, tas dvaras, kur tas milžinas užvaldė, ir jokį žmogų jis pagavęs gyvą neleidžia. (Pasaka „Apė vieną kalvio sūnų ir milžiną“, 1998 m. redakcija)
- (22) Dusyk iškilo vėjas, drebėjimas žemės – atėjo tas velnias, katro tas dvaras. (Pasaka „Apie vieną bostrą, kurs karalium tapo“, 1998 m. redakcija)
- (23) Ten buvo netoli užkeiktas dvaras, ten buvo toki trys milžinai, o tam sode buvo labai kvepiančių obuolių. (Pasaka „Apė Joną ir Onutę ir žmogžudžius“, 1998 m. redakcija)
- (24) Nulėkė in tokį dvarą pas velnius. Tie velniai ją labai dailiai šokino, ten jai visokių valgių buvo pristeliuota. (Pasaka „Apė Joną meškaausį“, 1998 m. redakcija)

Be šių mitinių būtybių, dvaras taip pat dažnai siejamas su žmogžudžiais (25, 26, 27, 28), su vieta, iš kurios gyvas neišeisi (29), nebent juos nugalėsi. Iš esmės ir čia galima išvelgti tam tikrą mitinio užburto dvaro vaizdavimą, kur žmogaus laukia išbandymai, apdovanojimai ar bausmės:

- (25) Ir nuėjo tas brolis vyriausias į tokį dvarą, o tas dvaras buvo apraganautas, ir tę gyveno žmogžudžiai. (Pasaka „Apė tris brolius ir jų žvėris“, 1993 m. redakcija)
- (26) Teip iš vienos pasakos patiriame, tūlame krašte, kur žmogėdžiai – žmogžudžiai gyveno, jų dvarą levai sergėję. (Pasaka „Žmogžudžių dvaras“, 1997 m. redakcija)
- (27) Aina aina, niekur nieko nepriaina. Ale už tokių pūstynių priėjo dvarą. Dvaras aptvertas aukšta tvora ir ant kožno stulpo užmauta po žmogaus galvą. (Pasaka „Apė vieną vienturtį sūnų, kurs pas velnią dvare tarnavo“, 1997 m. redakcija)
- (28) Tas dvaras mūru aplink aptvertas, o ant vartų užverstas didelis akmuo. Jis tą akmenį atvertė, užėjo ant to dvaro. Pamatė žmogžudžiai, kad koks žmogus ant dvaro, – tie sušuko jį užmuštie. (Pasaka „Apė vieną kupčiaus sūnų ir žmogžudžius“, 1998 m. redakcija)
- (29) – Ar aš negalėčia čion pernaktot?
Sako:
– Galėtum. Ale kad jau užėisi ant dvaro, tai jau gyvas neišeisi. (Pasaka „Kaip viens turtingas kalvuks in vargą išpuolė“, 1997 m. redakcija)

Iš esmės nereikia stebėtis, kad dvaras yra mitologizuotas ir net gali būti neigiamai traktuojamas. Pagrindiniai tautosakos kūrėjai ir vartotojai buvo paprasti žmonės, kuriems dvaras buvo svetima, sunkaus darbo, lažo vieta. O žmogui svetimus dalykus ir visa, kas susiję su jais, yra būdinga mitologizuoti, suteikti išskirtinių ypatybių⁴.

4 Puikus to pavyzdys yra vilkas; naktinis gyvenimo būdas šį žvėrį automatiškai perkėlė į tabu sferą, nes žmonėms būdinga bijoti tamsos kaip svetimos aplinkos (panašiai kaip ir vandens). O svetimai aplinkai priklausantys padarai irgi tampa svetimi, baugūs, nemalonūs (Jasiūnaitė, Smetona 2014: 20).

Taigi galima daryti išvadą, kad paprastam žmogui vis dėlto dvaras buvo svetima, gal baigi ir nemaloni vieta.

Be mitinės konotacijos, tautosakoje taip pat svarbus turtinis dvaro aspektas. Dvaras dažnai vaizduojamas kaip karaliaus ar ponų nuosavybė (30, 31), čia jis greičiausiai turi rūmų reikšmę, vaizduojamas kaip galios simbolis – tas, kuris turi geriausią dvarą, yra galingiausias, gali būti pranašesnis net už karalių, tad pasakos veikėjas, galėdamas išsirinkti vieną stebuklingą norą, neretai renkasi dvarą, kuris būtų geresnis nei karaliaus (32, 33, 34):

- (30) Bet šalia to daržo buvo vieno karaliaus dvaras. (Pasaka „Apie karaliaus dukterį“, 1993 m. redakcija)
- (31) Karalius ir tuojau išėjęs tą žmoną susirado ir ją pažino, kad tai jo pati, ir ją namo parsivežė į savo dvarą. (Pasaka „Apie karaliaus dukterį“, 1993 m. redakcija)
- (32) – Byle, kad man būtų in pusę adynos pastatytas puikesnis dvaras kaip karaliaus! Teip ta bylė tuo kaip bematant pastatė kur kas puikesnį dvarą kaip karaliaus. (Pasaka „Apė karaliaus tarną, kurs ėjo dyvų ieškot“, 1998 m. redakcija)
- (33) – Kad man in tris minutes būtų pastatytas gražesnis dvaras kaip karaliaus. Teip toj bylė ėmė kirst, statyt ir tuo kaip bematant pastatė dvarą, gražesnį kaip karaliaus. Ant rytojaus žiūri karalius, kad toks gražus dvaras! Nusidyvijo karalius: kas ten būtų per dvaras? (Pasaka „Apė Jono meškaausio atsitikimus“, 1998 m. redakcija)
- (34) Ale naktij sumislijo, sako: „Kad čia man stotų puikesni dvarai kaip karaliaus“. Pasakė:
– Tegul teip stojas. (Pasaka „Apė vieną tinginį ir aukso žuvytę“, 1998 m. redakcija)

Dvaras gali būti ir kokybės žymuo (35, 36): geriausias dvaras yra tas, kuris žiba sidabru, auksu ar deimantais. Kadangi dvaras tautosakoje prilyginamas turtui, dvaro praradimas reiškia nuskurdimą, turto netekimą (37), kuris veikėjui yra kaip bausmė už blogą elgesį:

- (35) Pasinaudodamas atimtais daiktais, jis surado vieną seserį sidabriniam dvare pas arelį, paukščių karalių, kitą – auksiniame dvare pas žvėrių karalių, trečią pagalios – deimentiniame dvare pas toki bedūšninką. (Pasaka „Karaliaus sūnus ir dukros“, 1995 m. redakcija)
- (36) Muzikantas susitare, ir nuvede jį takian gražian dvaran, kad visas pa auksu ir sidabru blizgėja. (Sakmė „Apie muzikantų, katrų velnias sumde unt veselijų pagrat“, 1995 m. redakcija)
- (37) Baigdamas važiuot namā, pamate, kad jo dvaras visas liepsnās. Sudege turtai ir pinigai, ir lika labai biednas. (Pasaka „Apie žmagų, katras tabakinin ragelin sava nelaimį inkiše“, 1995 m. redakcija)

Paremijose dvaras fiksuojamas kaip neigiamas turstinės atskirties simbolis. Jis vaizduojamas kaip pasiturinčiųjų, o ne varguolių ženklas (38), taip pat kaip skausmo vieta (39, 40), kuri reikalauja žmonių kančių (41, 42). Žmonių darbu ir jų kančiomis naudojosi ponai (43, 44), tad dvaras paprastiems žmonėms yra nesąžiningos turstinės atskirties ir prastai atlyginto darbo ženklas:

- (38) Šiandien, rodos, dvaras, o ryt – ubagas.
- (39) Kur dvaras, ten ir vargas.
- (40) Kur dvaras, ten ašaros.
- (41) Dvaras žmonių prakaitu statytas, krauju tinkuotas.
- (42) Dvaras – žmonių ėdikas.
- (43) Dvaras – žmonėms pragaras, o ponui – dangus.
- (44) Dvaras – ne kaimynas, ponas – ne brolis.

Paremijose dvaras taip pat vaizduojamas ne tik kaip turstinės kokybės ar nelygybės simbolis, bet ir kaip žmogaus moralės atspindys. Koks yra šeimininkas, toks bus ir jo dvaras (45, 46, 47):

- (45) Žmogus geras – čielas dvaras.
- (46) Koks viešpatis, šitoksai ir dvaras jo.
- (47) Koks dvaras, tokie ir dvarininkai.

Pasakose ir paremijose galima matyti, kad dvaras žmonėms atrodydavo kaip mistinė ir užburta, svetima vieta, jis dažnai vaizduojamas kaip kilmingųjų gyvenamoji vieta, simbolizuoja turtą. Taip pat esama ir neigiamo įvaizdžio, dėl mitologizacijos darytina prielaida apie svetimumą, priešpriešą paprastam žmogui, o geras kilmingųjų gyvenimas dvare yra kontrastas paprastų žmonių gyvenimui. Nors plačiąja prasme dvaras yra tam tikras kokybės simbolis, iš dvaro galima spręsti, koks yra jo šeimininkas.

LITERATŪROS IR PUBLICISTIKOS ANALIZĖ

Dvaro prasmių laukas plačiai atsiskleidžia lietuvių literatūroje. Tokie lietuvių ir lietuvių kilmės autorių kūriniai, kaip Kristijono Donelaičio „Metai“, Šatrijos Raganos „Sename dvare“, Vinco Mykoliaičio-Putino „Altorių šešėly“, Česlovo Milošo „Isos slėnis“, Vinco Krėvės „Skirgaila“ ar Adomo Mickevičiaus „Ponas Tadas“, pateikia daugiasluksnę dvaro sampratą. Vienuose minėtuose kūriniuose, pavyzdžiui, K. Donelaičio „Metuose“, dvaras vaizduojamas kaip valstiečių išnaudojimo vieta, dvaro ponai su savo tradicijomis ir įpročiais sudaro atskirą pasaulį. Visai kitoks

dvaro paveikslas kuriamas Šatrijos Raganos „Sename dvare“ ar V. Mykolaičio-Putino „Altorių šešėly“. Apysakoje „Sename dvare“ į dvarą žvelgiama kitaip: jame valstietis ne skriaudžiamas, bet sulaukia pagalbos ar užuojautos, dvaras skleidžia kultūrinę šviesą. Tačiau ir šiame kūrinyje neišvengiama šaržuoto smulkiųjų bajorų pavaizdavimo. Romane „Altorių šešėly“ dvaras taip pat suvokiamas kaip kultūros kupina erdvė. Baronienės Rainakienės dvaro biblioteka atveria Liudui Vasariui iki tol nepažintas pasaulio tiesas, sužadina iki tol nepatirtus jausmus ir formuoja kūrinio veikėjo požiūrį į meną. Apskritai reikia pažymėti, kad XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios autoriai, ypač kilę iš smulkiosios bajorijos, stengėsi priartinti dvarą ir bajoriją prie lietuvių tautos. Žinoma, kintant tautos idėjai dalis to laiko rašytojų dvarą ir jo aplinką pradėjo kiek pašiepti (Mastianica 2016: 38–40). Reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad vien žodžio *dvaras* vartojimas viena ar kita reikšme dar neparodo to plataus poveiklo, kurį piešia kūrinio autorius. Paprastai kūrinyje dvaro paveikslas būna daug platesnis, ir kaip tik šis paveikslas ir pasilieka kalbos vartotojo atmintyje. Tačiau tai nekeičia fakto, kad *dvaro* vartojimas viena ar kita reikšme taip pat turi nemažą įtaką kognityviniam reiškinių suvokimui.

Literatūros kūriniuose dvaras yra daugiasluoksnis ir jo supratimas glaudžiai siejasi su tuo, kas parašė kūrinį ir koks to asmens santykis su dvaru (autorius dvarininkas ar baudžiauninkų palikuonis ir pan.). Turbūt daugiausia objektų apimantis dvaras paminėtas 64 pavyzdyje⁵: čia jis apima tiek kilminguosius ir dvaruose gyvenančius žmones, tiek apskritai ūkinius vienetus, tiek prabangius pastatus ir pan. Iš esmės dvaras kūriniuose matomas kaip ūkinis vienetas (50, 51, 53, 56, 58, 60, 62, 67, 73), taip pat kaip darbo vieta (48, 53). Tiek žodynuose, tautosakoje, tiek literatūroje *dvaras* turi ir trobesio (49, 55, 61, 63, 66, 72), apskritai sodybos semas (56, 58, 65, 69, 70, 74). Įdomesnis dvaras yra 49 ir 66 pavyzdžiuose; ten jis pasirodo ne tik kaip prabangus turtas, bet ir šiems laikams būdingesniu vaizdu – senas, apleistas, reikalaujantis daug investicijų. Atskirai reikėtų atkreipti dėmesį ir į 58 bei 65 pavyzdžius, kuriuose matyti, kas, be paties pagrindinio pastato, įeina į sodybos semą: tai gali būti ir medžiokliniai šunys, ir daržai, ir arklidės, kiemas prie pagrindinio pastato ir t. t. 74 pavyzdyje galima pastebėti ir dar vieną papildomą *dvaro* semą – namai. Namų semą galima išžvelgti ir 52 sakinyje, bet jame dar esama ir gyvenamosios vietos supratimo (greičiausiai tokio pat suvokimo galima rasti ir 48 pavyzdyje). Kūriniuose yra ir dvaro kaip jame gyvenančių, dirbančių ar dvarui priklausančių žmonių visumos samprata (54, 57, 68, 71, 73), kurią papildo ir dvaras kaip socialinių ryšių ar senosios žemvaldinės struktūros simbolis (59, 60). Be viso to, dar galima pastebėti, kad dvaras gali būti suvokiamas ir kaip politinis (62) ar teritorinis (67) vienetas:

.....
5 Medžiaga rinkta iš *šaltiniai.info; antologija.lt; tekstynas.vdu.lt*.

- (48) Ak! kaip daug mieste bei dvaruose prisistena,
Kad mus atlankyt pamaži vėl vasara rengias. (K. Donelaitis, „Metai“)
- (49) Už miškų, už upių, tarp daubų ir kalvų stovi seno dvaro medinis rūmas. (Šatrijos Ragana, „Sename dvare“)
- (50) Pirma darbininki buvau visami dvari. (Ten pat)
- (51) Tačiau tas džiaugsmas buvo neilgas, nes, ponui Narmantui išvažiavus, tuojau atėjo ponas Kazlauskis, gretimo dvaro urėdas, paprastas visto partneris. (Ten pat)
- (52) Su ponu Jonavičiumi nesame dar labai apsipratę, nes neseniai jis teparvažiavo iš kažin kokių užsienių į savo dvarą. (Ten pat)
- (53) Lioub atiejus munij truobelį iššlouti, vo, gavus dvari cukerkelį, ir munij lioub atnešti. (Ten pat)
- (54) Mūsų senas dvaras labai sujudo: ciocia Karusia parašė atvažiuosianti drauge su dėde Bolesiu. (Ten pat)
- (55) Pasukame į tą pusę ir netrukus privažiuojame didelį dvarą. (V. Mykolaitis-Putinas, „Altorių šešėly“)
- (56) Tomas gimė, kai dvaras jau nyko. (Č. Milošas, „Isos slėnis“)
- (57) Be kumečių, dar laikytas tam tikras skaičius bernų ir mergų „prie dvaro stalo“. (Ten pat)
- (58) Dvare nebuvo nė vieno medžioklinio šuns, nors kieme prie arklidžių kasėsi ir blusinėjosi kirbinės visokių margių, visai neturinčių ką veikti. (Ten pat)
- (59) Senos nuoskaudos tarp Ginių kaimelio ir dvaro išblėso, žemė buvo išskirstyta taip, jog nebuvo dingsties vaidams. (Ten pat)
- (60) Kartkartėmis senelis, pasisodinęs Tomą į briką šalia savęs, važiuodavo į eigulinę, kuri buvo tolokai, už dvarui priklausančių laukų. (Ten pat)
- (61) Vidur tokių laukų kadaise, prie upelio,
Beržiniam gojuje, stovėjo ant kalnelio
Bajoro senas dvaras. Trobesiai mediniai
Su mūro pamatais baltavo žalumyne
Šakotų topolių, kur atokiau šlamėjo
Ir saugojo namus nuo rudeninių vėjų. (A. Mickevičius, „Ponas Tadas“)
- (62) Seniau bajorų sūnūs, būdavo, taip daro:
Išvyksta patarnaut prie gero pono dvaro,
Ir man jaunystėje nemaž ko buvo stoka,—
Dvare prie Vaivados aš viso to išmokau,
Mūs Pakamorės tėvo, pono geradėjo. (Ten pat)
- (63) Jis rauda, jaudinos, širdis jam smarkiai plakė,
Ir visos aplinkybės lyg sakyte sakė,
Kad čia bus ta pati, kuri dvare į vidų
Pro langą kambarin taip nuostabiai įskrido. (Ten pat)

- (64) Štai Anglijoje ir Škotuos pilys šimtmetinės
Ar vokiečių dvarai — tai klastos ir žudynės.
Kur lordų ar grafų tik giminė kilminga,
Žiaurių ir kruvinų darbų tenai nestinga. (Ten pat)
- (65) Aplenkęs dvaro kiemą, daržą, jis netyčia
Atsigrėžė ir žirgą tuoj sulaukė šičia. (Ten pat)
- (66) Tavo teisybė, dvaras apleistas. Savininkai, atgavę jį, turės išleisti daug pinigų, kad
šis laužas vėl atrodytų dvaras kaip dvaras. (P. Dirgėla, „Jaunojo faraono vynuogynuose“)
- (67) Jis buvo labai susirūpinęs, kad tas dvaras nepatektų į Prūsijos valdas, nes Prūsija
pretenduoja į visą Užnemunę. (A. Markevičius, „Žaliaakė gyvatė“)
- (68) Dvaras patyliukais ruošis vestuvėms. (Ten pat)
- (69) Mano Netiesų Dvaras (sodyba Akmuo), patikėkit, yra nedidelis Lietuvos modelis.
(J. Kunčinas, „Pjūti fjūūt!, arba Netiesų dvaras“)
- (70) Ir jos dvaras Nevaršonyse kaip tik ant aitvarų kelio Ryga–Kijevas. (R. Kasparavičius, „Lietuvių Laimos teismas“)
- (71) Palei kolonas išsirikiavo visas Dvaras, arba Mažieji arkanai: keturios Karalienės,
keturi Karaliai, keturi Riteriai ir keturi Pažai. (J. Ivanauskaitė, „Placebas“)
- (72) Ligonis tęsia: Sėdim mes vieną vakarą pas dėdę Bečių dvare, anoks ten dvaras, vie-
nos griuvenos, tik dvaru senu papratimu vadinamas, sėdim už stalo, miško brolių
likimus aptariam... (L. Gutauskas, „Šešėliai“)
- (73) Dvaras šieną pjauna arkliais, tačiau Vyžuonos upės vingiuose ir karklynuose duoda
žmonėm iš pusės. (R. Kalytis, „Veiksmo vieta“)
- (74) Gedo senelis Apolinaras yra teisėtas dvaro savininkas. Dvaras kitoks, negu pensi-
onas. Dvaras – namai. (G. Kazlauskaitė, „Sudie, mokykla“)

Publicistikoje atsiskleidžia, kaip dvaras suprantamas dabartinės visuomenės, pa-
teikiamas šiuolaikinis vertinimas ir aktualijos⁶. Dvaras yra svarbus istorinis objek-
tas, kurio pavadinimas paprastai siejamas su vietoje, kurioje jis yra. Šiuolaikiniame
diskurse netrūksta datų, faktų apie istorinius įvykius, primenama, kam tie dvarai
priklausė (75–83), todėl straipsniuose suteikiama nemažai naudingos informaci-
jos apie tam tikrą laikotarpį. Savaimė suprantama, kad dvaras nėra vien istorinis
objektas. Interneto portaluose gausu informacijos, kuri skelbia, kad dvaras yra kul-
tūrinė vertybė (84–88), vieta, kurioje šiuo metu vyksta įvairūs kultūriniai renginiai
(89–93). Pavyzdžiuose matyti, kad daugelis renginių sulaukia gausybės lankytojų
iš įvairių šalių, taip populiarinama dvaro kultūra. Įdomu, kad dvaras nurodomas
ir kaip sėkmingai plėtojamas ūkis, suteikiantis darbo vietas (94–96), o tai primena
pagrindines istorinio dvaro funkcijas:

.....

6 Tyrimui medžiaga rinkta iš *delfi.lt*; *15min.lt*; *bernardinai.lt*; *alkas.lt*.

- (75) Ir nors XVIII–XIX amžių dvaro istorija, jos palikimas vertas tyrinėjimo, atvėrimo šiandieniniams lankytojams, labiausiai šis dvaras žinomas dėl XX a. aplinkybių – 1923 m. čia įsteigta vaikų prieglauda, po karo – mokykla-internatas, o 1965-aisiais – specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai, veikę iki 2011-ųjų. („Lietuvų Čiobiškis“, *www.15min.lt*)
- (76) Istoriniuose šaltiniuose Liubavo dvaras minimas nuo 16 a. („Netoli Vilniaus atgimsta Liubavo dvaras“, *www.bernardinai.lt*)
- (77) Nuo 1850 m. iki 1939 m. Lentvario apylinkės ir dvaras priklausė grafams Tiškevičiams, kurie 1855–1865 m. pasistatė anglų neogotikos stiliaus rūmus. („Ugnius Kiguolis mėgina vaikyti šmėklas iš Lentvario dvaro: planuoja atgimimą“, *www.15min.lt*)
- (78) Po 1831 m. kilusio gaisro jis nutarė atstatyti visiškai naują dvaro ansamblį ir įgyvendinti savo sumanymą patikėjo garsiems to meto architektams – Jonui Margevičiui, iš Prūsijos kilusiam Jokūbui Voleriui bei italui Laurui Cezariui Anikini. („Dvaras, kurį dievina vestuvinininkai, vaikai ir užsieniečiai“, *ten pat*)
- (79) Manoma, kad dabartinio Daumantiškių dvaro pastatai statyti apie 1840 metus, o gal net ir anksčiau. („Nykstantis paveldas: dešimtmetį pardavinėjamas Daumantiškių dvaras baigia sugriūti“, *ten pat*)
- (80) Istoriniai šaltiniai byloja, kad apie 1645 metus dvaras priklausė Montygailiams, vėliau, nuo XVIII a. minimi Kušelevskiai, kurių viena iš palikuonių Konstancija Kušelevskytė ištekėjo už barono Karolio Holšteino, taip dvaras perėjo šiai bajorų giminei. („Biržų aludario Sigitio Kalkio aistros: Mantagailiško dvaras su smegduobėmis ir montebolas“, *ten pat*)
- (81) Anykščių rajone, netoli Juostos upės, įsikomponavęs Raguvėlės dvaras, menantis dar XVIII a. („Įspūdingas pastatų kompleksas Anykščiuose – Raguvėlės dvaras“, *ten pat*)
- (82) Jame šiuo metu veikiančio Kretingos muziejaus surinkti istoriniai šaltiniai atskleidžia, kad grafas Juozapas Tiškevičius 1875 metais nupirko dvarą, rekonstravo rūmus ir pristatė oranžeriją, kurioje įkūrė Žiemos sodą. („Kretingos dvaras ir jo oranžerija: „prijaukintos“ žuvys ir vienadieniai kaktusų žiedai“, *ten pat*)
- (83) Vėliau Jurbarko dvare šeimininkavo Polocko vaivada Liudvikas Radvila, Naugarduko vaivada Jonas Mikalojus Radvila. („Karalių dvaras Panemunėje, menantis tarpukario Lietuvą ir nacių sušaudytą Lietuvos genijų“, *www.delfi.lt*)
- (84) Sližių dvaro ir Veprių bažnyčios paskelbimas valstybės saugomais objektais yra svarbus žingsnis tolimesniam šių objektų tvarkymui. („Veprių bažnyčia ir Sližių dvaras paskelbti valstybės saugomais objektais“, *www.alkas.lt*)
- (85) Abromiškių dvaro sodybos kompleksas saugomas kaip architektūrinę, istorinę bei kraštovaizdinę vertę turinti kultūros vertybė. („Elektrėnų pašonėje atgimsta Abromiškių dvaras“, *www.bernardinai.lt*)
- (86) Kačiūniškės dvaro sodyba yra Lietuvos kultūros vertybių registre. („Ant prekystalio – dvaras netoli Kauno“, *www.delfi.lt*)

- (87) Pakruojo dvaras tapo jau 7-ąja vietoje Lietuvoje – tiek pat šalyje turime ir UNESCO objektų. („Apdovanojimai įteikti: Pakruojo dvaras – karščiausia vieta europiečių kelionėms Lietuvoje“, *www.15min.lt*)
- (88) Šiam dvarui suteiktas kraštovaizdžio architektūros draustinio statusas, be to, jis įtrauktas ir į Europos paveldo lankytinų objektų sąrašą. („Burbiško dvaras – klasicizmas ant Anykštos kranto“, *ten pat*)
- (89) Vasario 2–4 dienomis dvarą užlies ne tik įspūdingos šviesų instaliacijos, apšviesiančios visą teritoriją, lazerių projekcijos, bet ir ugnies meistrų pasirodymai, kurie suteiks išskirtinę emociją ir gyvybę, – sako festivalio organizatorius Paulius Orlovas. („Pakruojo dvare – antrasis ledo skulptūrų festivalis ‘Šimtmečio pasakos’“, *www.delfi.lt*)
- (90) 1994 m. dvaro rūmuose įrengta Raudondvario ir grafų Tiškevičių istorijos ekspozicija, kompozitoriaus J. Naujaliao memorialinis muziejus, parke organizuojami koncertai, festivaliai, parodos ir kt. („Raudondvario dvaras – Žygimanto Augusto dovana Barborai“, *ten pat*)
- (91) Anot dvaro šeimininko Vaido Barakausko, skulptūrų konkursui buvo parinkta tema, kuri atspindi Ilzenbergo dvare puoselėjamą atmosferą: „Dvaras. Meilė. Harmonija.“ („Dvaras, kuriame kelią į Lietuvos 100-metį nusagstys nepaprastos skulptūros“, *www.15min.lt*)
- (92) Pirmąjį rugsėjo savaitgalį Rokiškio rajone esančiame Ilzenbergo dvare praūžė kultūrinis renginys, pritraukęs daugiau nei 2 tūkst. lankytojų iš visos šalies. („Andriaus Mamontovo koncerto Ilzenbergo dvaro ūkyje klausėsi ir karvės“, *ten pat*)
- (93) Kaip prieš šimtmečius, taip ir dabar dvaras atviras menininkams: rūsyje eksponuojama Natalijos Luščinskaitės-Krinickienės skulptūrų paroda „Regėjusi romantišką pasaulį“, lipant į bokštą galima žvilgtelėti į Audriaus Vaišnio ir Agnės Danelevičiūtės-Vaišnienės sukurtą stiklo kambarį, dvaro parke – Leono Striogos skulptūrų parodoje „Geležies žaismas“ nusišypsoti angelams, katinui husaro uniforma ar pievoje sustingusiam klounui. („Pasaulis dvare ir dvaras pasaulyje“, *www.bernardinai.lt*)
- (94) Taip save pristato Ilzenbergo dvare veikiantis ūkis, kuris, jo šeimininkų teigimu, išskirtinis ir vienintelis toks Baltijos šalyse bei vienas iš nedaugelio tokių ūkių Šiaurės šalių regione. („Andriaus Mamontovo koncerto Ilzenbergo dvaro ūkyje klausėsi ir karvės“, *www.15min.lt*)
- (95) Pasak jų, nuo dvaro priklauso ir Lentvario gyvenimas – jei rūmai taps traukos centru, aplink pradės kurtis daugiau darbo vietų. („Pusę milijono eurų kainuojantis dvaras Lietuvoje ieško šeimininko“, *ten pat*)
- (96) 1515 m. įkurtame Ilzenbergo dvare dabar vystoma biodinaminė ūkininkystė – tai reiškia, kad visi procesai ūkyje vyksta ratu, augalai tręšiami natūraliomis trąšomis, laukai prižiūrimi pagal sėjomainos sistemą, kuri leidžia žemės plotams paeiliui ilsėtis. („Ilzenbergo dvaras neranda darbuotojų ir už 1000 eurų algą bei paramą būstui įsigyti“, *ten pat*)

Šiandieninėse naujienose vis dažniau dvaras yra turizmo objektas, turistų traukos centras, vieta, kurią reikia aplankyti (97–99), tačiau dažniausiai pasirodo straipsniai, kuriuose „dvaras yra labai specifinis NT [nekilnojamojo turto] objektas, turintis sulaukti savo pirkėjo“ (100–105) („Kaip atrodo parduodamas „Snoro“ dvaras“, *www.delfi.lt*). Tokiuose straipsniuose paprastai rašoma apie jo kainą, buvusius ar esamus šeiminius, atsiranda ir straipsnių, kuriuose dvaras yra skandalų objektas (106–108).

- (97) Dvaras atviras lankytojams. („Šešuolėlių dvaras – ne tik savininko džiaugsmui“, *www.delfi.lt*)
- (98) Pakruojo dvaras trečiadienį paskelbtas Patraukliausia Lietuvos kultūrinio turizmo traukos vietoje 2017 metais. („Pakruojo dvaro valdytojas Giedrius Klimkevičius: ‘Lietuvoje šiuo metu esame geriausi’“, *www.15min.lt*)
- (99) Kretingos dvaras ir jame esanti oranžerija priklauso tai turizmo objektų kategorijai, kurią galima pavadinti „būtina nors kartą apsilankyti“. („Kretingos dvaras ir jo oranžerija: „prijaukintos“ žuvys ir vienadieniai kaktusų žiedai“, *ten pat*).
- (100) Dvaras ir sklypas su nuostabių parku buvo pardavinėjamas daugiau nei metus, tačiau aukcionai vis neįvykdavo – niekas nesusidomėdavo. („Lentvario dvare atsirado gyvybės – tvarkoma aplinka, ruošiamasi 7,5 mln. eurų vertės darbams“, *ten pat*)
- (101) Pernai rugpjūtį iš varžytinių įsigijęs Lentvario dvarą verslininkas Ugnius Kiguolis, atrodo, neketina savo turto palikti likimo valiai – šiuo metu jau dėliojama dėlionė, kaip ir kieno lėšomis bus atgaivintas apleistas, kultūros vertybe laikomas pastatas. („Ugnius Kiguolis mėgina vaikyti šmėklas iš Lentvario dvaro: planuoja atgimimą“, *ten pat*)
- (102) Lentvario dvaro rūmams, vienam išpūdingiausių Lietuvos pastatų, ieškoma naujo savininko. („Pusę milijono eurų kainuojantis dvaras Lietuvoje ieško šeiminko“, *ten pat*)
- (103) Trečiose varžytinėse nepavyko parduoti vieno žymiausių Lietuvos kultūros paveldo objektų Lentvario dvaro – jo įsigyti nepasiūlė [t. y. nepanoro] nė vienas pirkėjas. („Lentvario dvaras nerado pirkėjo, bus mažinama jo kaina“, *ten pat*)
- (104) Antstoliai dvarą mėgina parduoti jau ketvirtą kartą, kaina sumažinta beveik perpus, tačiau abejojama, ar atsiras pirkėjas ir po kelių dienų vyksiančiame aukcione. („Pusę milijono eurų kainuojantis dvaras Lietuvoje ieško šeiminko“, *ten pat*)
- (105) 2007 metais dvarą įsigijęs verslininkas Laimutis Pinkevičius ketino jame apsigyventi, tačiau pašlijus verslo reikalams juo nesirūpino ir gavo baudą už Kultūros vertybių registre esančio pastato nepriežiūrą. („Lentvario dvaras nerado pirkėjo, bus mažinama jo kaina“, *ten pat*)
- (106) Vadinamasis Vijūnėlės dvaras Druskininkuose teismo sprendimu turėjo būti nugriautas iki Kalėdų. („Vijūnėlės dvaras nebus nugriautas laiku: trukdo Druskininkų savivaldybės kliūty“, *ten pat*)

- (107) Jis pareiškė, kad Vijūnėlės dvaro byla yra politinis užsakymas. („Vilniaus apygardos teismas: „Vijūnėlės“ dvaras turi būti nugriautas“, *www.delfi.lt*)
- (108) Kol vyko teismai, dvaras, kuriame, kaip pasakoja vietiniai, vykdytos žiaurios egzekucijos ir kankinimai, buvo saugomas. („‘Tulpinių’ dvaras pagaliau turi naują savininką“, *ten pat*)

„Dvaras tradiciškai asocijuojasi su prabanga ir filmuose rodomu gražiu gyvenimu, tačiau šiandien dauguma iš kelių šimtų Lietuvos dvarų pakankamai apleisti ar netgi visiškai sunykę“ („Kaip atrodo ir kiek kainuoja Lietuvoje parduodami dvarai“, *www.delfi.lt*) – teigiama interneto portaluose. Ne tik šioje pateiktoje ištraukoje, bet ir daugelyje kitų straipsnių rašoma, kad prabangūs ir turizmo objektais tapę dvarai nėra labai dažnas fenomenas, o atvirksčiai – tai yra nykstantys istoriniai pastatai, prašantys naujo gyvenimo (109–113). Pavyzdžiai rodo, kad neretai dvaras yra neatrastas, neprižiūrimas, griūvantis – toks, kurio reikia gailėtis:

- (109) Tuomet dvaras dar buvo puoselėjamas, tačiau vėliau, dėl aplaidumo, pradėjo griūti. („Griūvantis L. Pinkevičiaus Lentvario dvaras niekaip neranda savo pirkėjo – parduoda pusvelčiui“, *www.delfi.lt*)
- (110) Pamačius išgriautas krosnis, sienas ir sukritusias perdangas tarp aukštų tampa aišku, kad dvaro rūmai yra jau dabar žuvę. („Nykstantis paveldas: kol valstybės institucijos aiškinosi santykius – sunyko įspūdingas dvaras“, *www.15min.lt*)
- (111) Vilniaus pašonėje esantis Baltosios Vokės dvaras yra pritraukęs ne vieną apleistų vietų fotografą. („Vilniaus pašonėje – apleisto įspūdingo dvaro likučiai“, *ten pat*)
- (112) Pagrindiniame dvaro pastato gale yra socialinis būstas, o kitas galas jau griūva. („Užmirštas Daunoravos dvaras laukia savo pasaulio pabaigos“, *ten pat*)
- (113) Net nežinojau, kad tas dvaras čia toks yra, nes jo nebuvo matyti – buvo apžėlęs, apaugęs, niekas čia nesilankydavo. („Biržų aludario Sigito Kalkio aistros: Manta-gailiškie dvaras su smegduobėmis ir montebolas“, *ten pat*)

Iš esmės galima teigti, kad tiek literatūroje, tiek publicistikoje dvaras yra kultūrinės sklaidos vieta, ekonominis vienetas ir turi ypač prabangaus pastato ar tiesiog pastato semas. Žinoma, naujų laikų aktualijos publicistikoje išryškina dvaro kaip paveldo, ir dažnai – nykstančio, semas, nors ir literatūroje neišvengiama suvokimo, kad tai gali būti senas, daug investicijų reikalaujantis ar net visiškai apleistas pastatas. Taip pat matyti, kad šiais laikais dvaras yra ne tik istorinis brangus pastatas, jis turi išskirtinio ir ne visada su teigiamomis konotacijomis siejamo objekto reikšmę. Publicistikoje dvaras neturi darbo vietos, apskritai sodybos, dvaro žmonių semų, kurios gana ryškios lietuvių literatūroje. Pažymėtina, kad literatūroje esantis dvaro kaip namų suvokimas neatsispindi publicistiniame stiliuje, nors apklausti studentai

nurodo tokį deskriptorių. Vadinasi, net ir šiais laikais esama suvokimo, kad dvaras yra gyvenamoji vieta, namai.

APKLAUSŲ ANALIZĖ

Atlikta žodynų, tautosakos kūrinų analizė pateikia ankstesnių kartų dvaro sampratą, o publicistika atskleidė problemines šių dienų dvaro sąvokos vietas, bet tyrime svarbu išsiaiškinti šiuolaikinį šio koncepto suvokimą, todėl atliktos studentų apklausos (raštu). Buvo suformuluoti du klausimai. Pirmasis: „Kas man yra *dvaras*?“ Siekiant susidaryti platesnį vaizdą, buvo užduotas ir antras klausimas: „Kas man yra *tikrasis dvaras*?“ Apklausoje dalyvavo skirtingų pakopų studentai iš skirtingų Vilniaus universiteto fakultetų. Iš viso buvo apklausta šimtas studentų. Humanitarinių mokslų atstovai sudaro 32 procentus visų apklaustųjų, tikslųjų mokslų – 43, o socialinių mokslų – 25 procentus.

Pagrindiniai dvaro apibūdinimai atsakymuose yra tokie: *rūmai, pastatas, namas, dvarininkas, dvariškis, aplinka, estetika, ponų gyvenamoji vieta, kultūros židinys, paveldas, kūryba, interjero detalės, daiktai, pramogų vieta, architektūra, švietimas, teritorija, tradicijos, aprangos detalės, istorinis-kultūrinis laikas, socialinė sąranga, namai, gyvūnai, ūkinis vienetas, muziejus, sodyba, turizmo objektas, politika, kaimas, darbas, turtai, paslaptin-gumas, socialinė nelygybė, įmonė, lietuviybės židinys, prisiminimai, prieglobstis*. Atkreiptinas dėmesys, kad apibūdinimai iš esmės pakartoja tą patį, kas buvo pastebėta žodynuose, tautosakoje ir publicistikoje.

Dažniausiai dvaras apklausos dalyviams siejosi su rūmais, pastatu ar namu. Dvaro, kaip rūmų, suvokimas koduojamas ir žodynų definicijoje. Dažnai aptariamiosiose apklausose toks dvaro įvardijimas eina lydimas atributų: *įspūdingai atrodantis; prabangus; didelis; puošnus; brangus; didesnis už vidutinį namą; senas; prašmatnus; ištaigingas* ir pan. Išvardytieji atributai parodo, kad iš kitų pastatų dvaras išsiskiria savo prabanga ir dydžiu. Neretai nurodomas rūmų, pastato ar namo savininkas, jame gyvenantys asmenys: *turtingo ūkininko; išsilavinę, išmanantys muziką bei literatūrą dvarininkai; turtingųjų; turtingų giminių kartoms priklausęs; pasiturinčių žmonių; didikų*. Apklausos dalyviai pateikė ir dvaro sinonimų (*žodžio rūmai sinonimas*).

Be jau minėto požiūrio į dvarą, ryškus dvaro, tapatinamo su jame veikiančiais asmenimis, vaizdinys. Čia išskirtinos dvi smulkesnės semantinės grupės – dvarininkai (t. y. dvarą valdantys arba valdę asmenys) ir dvariškiai (dvare dirbantys asmenys). Pirmajai grupei apklaustieji priskiria *ponus, bajorus, didikus, grafus, kunigaikščius*. Greta pabrėžiama jų aukšta kilmė ir išsilavinimas. Įdomu, kad apklausose pateikiamos

ne tik konkrečių didikų giminių, valdžiusių ne vieną dvarą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje, pavardės (*Tiškevičiai, Radvilos, Pacai, Sapiegos*), bet ir istorinio paveldo pastatą įsigijęs verslininkas *Pinkevičius*. Antrajai semantinei grupei priklauso *darbininkai ir padėjėjai, valstiečiai, tarnai, baudžiauninkai*. Toks aptarimojo koncepto, kaip jame veikiančių asmenų, suvokimas rodo, kad dvaras nėra tik nebylus ir beveidis fizinis objektas, – tai gyvas organizmas, kuriame klostosi ir yra reguliuojami santykiai tarp dvarininkų ir dvariškių.

Kitas dažnai pasitaikantis apibūdinimas – *aplinka*. Čia minima, kokios aplinkos detalės turi sudaryti dvarą ar jam priklausyti. Dvaras privalo turėti vieną ar kelias išvardytas dalis: *parką, pilną medžių, arklides, oranžeriją, gražią gamtą, upelį, ežerą, gėlynus, sodą, fontaną*. Greta galima aptarti ir *architektūrą*, kuri nurodo ne aplinkos, o patį dvaro pastatą sudarančias dalis, jo išvaizdą, t. y. dvaras pasižymi *išskirtine architektūra*; turi *kolonas, terasą, vartus*; yra *baltai nutinkuotas*; gali būti *mūrinis* (pastatytas *iš raudonų plytų*) arba *medinis*. Su šiais dviem aptartais apibūdinimais siejasi ir *estetika*, kuri dar kartą pabrėžia dvaro išvaizdą, t. y. dvaras pasižymi prabanga, išskirtiniu grožiu ir dydžiu.

Įdomu, kad neretai apklausos dalyviai dvarą tapatina su lietuvių grožinių kūrinių siužetais ir jų veikėjais. Ypač dažnas dvaro prototipas – Šatrijos Raganos kūrinio „Sename dvare“ veiksmo vieta. Tokį dvaro vaizdinį atliepia ir sąsaja su kultūra bei švietimu. Dvaras kai kurias kultūrines funkcijas atliko jau nuo XIV a. pabaigos. Ypač didelė dvaro reikšmė kultūrai ir švietimui reiškėsi XV–XIX amžiuje. Nors po Pirmojo pasaulinio karo senieji dvarai ėmė nykti, o sovietinės okupacijos metais buvo smarkiai suniokoti, šiuolaikinė karta išsaugojo dvaro kaip institucijos, lavinančios bendruomenę, skleidžiančios kultūrą, sampratą.

Tik keli apklaustieji minėjo neigiamus dvaro aspektus ir siejo jį su sunkia darbų našta ar socialine nelygybe.

APIBENDRINIMAS

Apibendrinant galima teigti, kad senoji dvaro samprata išlikusi iki šių dienų, bet ji papildyta suvokimu, perimtu iš literatūros kūrinių, ir išlikusių dvarų šiuolaikine paskirtimi. Neabejotinai pirmiausia dvaras yra rūmai, pastatas, susijęs su istoriniu-kultūriniu laikotarpiu. Dvaras yra tarsi praeitis, bandanti prabilti, bet neretai slopinama išorinių veiksnių ir dabartinio gyvenimo tempo. Dvaras byloja apie istoriją ne tik kaip pastatas ir jo aplinka, bet ir savo praeities funkcija primena šiuolaikiniams lietuviams apie senų laikų socialinius vaidmenis. Todėl nenuostabu, kad į sampratos branduolį įeina semos: rūmai, namas, sodyba, ūkis, turtas, istorinis laikotarpis, luominis susiskirstymas. Iš esmės galima teigti, kad šiuolaikiniai lietuviai suvokia istorinį dvaro aspektą ir jo vaidmenį socialiniuose, kultūriniuose bei

turtiniuose visuomenės sluoksniuose, nors dvaro kaip ūkinio vieneto supratimas yra gerokai apnykęs. Tačiau atsiranda ir naujų atspalvių, tokių kaip politika, įmonė, turizmo objektas, muziejus, mitinė vieta. Pastarasis perimtas iš literatūros, pasakų, paremių. Ypač svarbu paminėti, kad jaunimas apklausoje nurodė ir galimą dvaro prototipą – tai Šatrijos Raganos kūrinio „Sename dvare“ dvaras (ne taip dažnai, tačiau minimi ir kiti autoriai, kurių kūryboje būta dvarų ir jų kultūros atspindžių, – V. Mykolaitis-Putinas, K. Donelaitis).

Iš visko, kas pasakyta, galima pateikti tokią sąvokos kognityvinę definiciją: dvaras – tai kilmingųjų ar turtingųjų namai, rūmai, ūkis, istorinė vertybė, kultūros židinytis, pramogų, tradicijų saugojimo vieta, išsiskirianti architektūra, aplinkos estetika, prabanga, simbolizuojanti turtinę nelygybę ir gaubiamą mitiškumo, paslaptiškumo, o šiais laikais dar siejama ir su muziejumi, turizmu, rekreacijos objektu, įvairiomis įmonėmis.

ŠALTINIAI

- DLKŽe – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*: elektroninė versija, vyriausiasis redaktorius Stasys Keinys, ketvirtasis leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, prieiga per internetą: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*: elektroninė versija, t. I–XX, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1941–2002, prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/>.

<http://www.alkas.lt/> [medžiaga rinkta 2018 04–05 mėn.]
<http://www.antologija.lt/> [medžiaga rinkta 2018 02 mėn.]
<http://www.aruodai.lt/> [medžiaga rinkta 2018 04–05 mėn.]
<http://www.bernardinai.lt/> [medžiaga rinkta 2018 04–05 mėn.]
<http://www.delfi.lt/> [medžiaga rinkta 2018 04–05 mėn.]
<http://etimologija.baltnexus.lt/?w=dvaras> [medžiaga rinkta 2018-03-15]
<http://www.saltiniai.info/> [medžiaga rinkta 2018 02 mėn.]
<http://www.tekstynas.vdu.lt/> [medžiaga rinkta 2018 02 mėn.]
<http://www.15min.lt/> [medžiaga rinkta 2018 04–05 mėn.]

LITERATŪRA

- Bartmiński Jerzy 2012. *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, Sheffield, Bristol: Equinox Publishing Ltd.
- Būga Kazimieras 1959. *Rinktiniai raštai*, t. II, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Fraenkel Ernst 1962. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg–Göttingen: Winter.
- Jasiūnaitė Birutė, Smetona Marius 2014. „Eufemistiniai vilko pavadinimai“, *Tautodailės metraštis*, Nr. 26, p. 20–25.

- Kiaupienė Jūratė 2001. „Daugiaprasmis ir daugiaveidis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikų dvaras: vaizdinys ir tikrovė“, in: *Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis*: konferencijos medžiaga, Vilnius: [Valstybinė paminklosaugos komisija], p. 19–27.
- Lukšaitė Ingė 1999. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje*, Vilnius: Baltos lankos.
- Martinaitis Marcelijus 2000. „Namai ir kelionė piršlybų bei šeimos dainose“, *Gimtasis žodis*, Nr. 7, p. 26–32, 47.
- Martinaitis Marcelijus 2002. *Laiškai Sabos karalienei*: esė romanai, Vilnius: Tyto alba.
- Mastianica Olga 2016. *Bajorija lietuvių tautiniame projekte: (XIX a. pabaiga – XX a. pradžia)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Mažiulis Vytautas 1988. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, t. 1: A–H, Vilnius: Mokslas.
- Medišauskienė Zita 2001. „Lietuvos dvarai kaip kultūrinio gyvenimo centrai XIX amžiuje“, in: *Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis*: konferencijos medžiaga, Vilnius: [Valstybinė paminklosaugos komisija], p. 28–35.
- Medišauskienė Zita 2005. „Apie dvarininkų ir valstiečių santykius ne iš klasių kovos pozicijų“, in: *Dvaras modernėjančioje Lietuvoje: XIX a. antra pusė – XX a. pirmą pusę*, Vilnius: E. Karpavičiaus leidykla, p. 15–26.
- Medišauskienė Zita 2006. „Lietuvos dvarai XIX amžiaus sukilimuose“, in: *Žemaitijos dvarai – pasipriešinimo centrai prieš Rusijos imperiją XIX amžiuje*: konferencijos pranešimai, Šiauliai: Saulės delta, p. 7–19.
- Petrauskas Rimvydas 2006. „Didžiojo kunigaikščio institucinio dvaro susiformavimas Lietuvoje (XIV a. pabaigoje–XV a. viduryje)“, *Lietuvos istorijos metraštis. 2005 metai*, t. 1, p. 5–38.
- Pociūtė Dainora 2008. *Maištininkų katedros: ankstyvoji Reformacija ir lietuvių-italų evangelikų ryšiai*, Vilnius: Versus aureus.
- Pokorny Julius 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. I, Bern–München: A. Francke.
- Razauskas Dainius 2005. „Dvaras ir Dvargantas“, *Liaudies kultūra*, Nr. 2 (101), p. 8–19.
- Rutkovska Kristina, Marius Smetona, Irena Smetonienė 2017. *Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje*: monografija, Vilnius: Akademine leidyba.
- Rutkovska Kristina 2018. „Językowo-kulturowa wizja dworu na Litwie“, *Acta Baltico-Slavica*, Nr 42, p. 151–172.
- Skardžius Pranas 1998. *Rinkiniai raštai*, t. IV: *Moksliniai straipsniai ir studijos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Smoczyński Wojciech 2007. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Conception of Manor in the Lithuanian Worldview

MARIUS SMETONA, AGNĖ LISAIUSKAITĖ,
GRETA MIERKYTĖ, IEVA VAITKUTĖ

Summary

Keywords: manor, concept, ethno-linguistics, folklore.

Linguistic studies focusing on manors are rather scarce. The conception of manor mainly appears in historical and literary discourses. Research articles by historians most frequently focus on history, cultural significance and heritage of individual manors rather than on analysis of the history of manors in general. After WWI, when aristocracy lost its privileges,

new manor estates ceased being established. The old ones started to deteriorate and this process particularly accelerated during the Soviet occupation. The restoration of Lithuanian independence significantly increased the public interest in manors. The buildings in question underwent restoration and started serving as venues for cultural events. Currently, manors attract high numbers of tourists. The semantic field of the manor is broadly revealed in Lithuanian literature. Works by Lithuanian authors and writers of Lithuanian origins, like "Metai" (The Seasons) by Kristijonas Donelaitis, "Sename dvare" (In the Old Manor) by Šatrijos Ragana, "Altorių šešėly" (In the Shadow of Altars) by Vincas Mykolaitis-Putinas, "Isos slėnis" (The Issa Valley) by Czesław Miłosz, "Skirgaila" (Skirgaila) by Vincas Krėvė, or "Ponas Tadas" (Sir Thaddeus) by Adam Mickiewicz present a multi-layered conception of manor. Some literary works depict manors as places of peasant exploitation, while manor masters engaged in their customs and traditions appear as forming a separate world. Other works tell stories about peasants, who experience no neglect in the manor estates and even receive help or sympathy from the representatives of the nobility. Manors also stand out as cultural centers.

The image of manor is far from homogenous in the Lithuanian worldview. One could safely say that the old conception of manor has survived until nowadays; however, it is now supplemented with perception adopted from literary works and functions of the extant manors. Firstly, manors are undoubtedly related to certain specific historical and cultural period. The manor symbolizes the past, which attempts speaking again but is suppressed by external factors and the current pace of life. The manor embodies history not only as a building with its surroundings, but reminds the present-day Lithuanians of the social roles in old times through its functions performed in the past. Contemporary Lithuanians perceive the historical aspect of manor and its role in the social, cultural and property-based social layers, although their understanding of manor as an economic entity has significantly deteriorated. However, new senses related to politics, enterprise, tourism, or functioning of manors as museums or a mystical places are also evident. The latter stems from literature, fairy tales, and proverbs.